

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” DIN CLUJ-NAPOCA

Rezumatul Tezei de Doctorat

„Între Bruxelles și Moscova. Opțiuni identitare și geopolitice în Republica Moldova (1991-2019)”

-Domeniul istorie-

Conducător de doctorat:

Prof. Univ. Dr. Marcela Sălăgean

Doctorand:

Gheorghe Cazacu

Cluj-Napoca

2019

Cuprins

Listă de abrevieri	3
Introducere	4
Capitolul 1. Istoriografia subiectului de cercetare	24
Istoriografia din Republica Moldova	26
Istoriografia problemei de cercetare din perspectivă occidentală	37
Situația din Republica Moldova din perspectiva istoriografiei române	41
Istoriografia conflictului transnistrean	44
Situația din Republica Moldova din perspectiva istoriografiei sovietice și ruse	48
Capitolul 2. Între Occident și Rusia. Istorie și politică între Prut și Nistru	63
2.1. Aspecte privitoare la trecutul istoric al spațiului Pruto-Nistrean	65
2.2. Drumul spre independență al Republicii Moldova (1982-1991)	70
2.3. Anul 1991 an crucial în istoria Republicii Moldova	74
2.4. Viața politică în Republica Moldova (1991-2019).....	78
Capitolul 3. Moștenirea culturală a Republicii Moldova	86
3.1. Între două lumi. Aspecte generale referitoare la situarea Republicii Moldova între Uniunea Europeană și Rusia.....	87
3.2. Valorile culturale românești în Republica Moldova	89
3.3. Influența culturală rusă asupra societății moldovenești	97
3.4. Moldovenism versus românism în spațiul pruto-nistrean	102
Capitolul 4. Politica externă a Republicii Moldova (1991-2019)	105
4.1. Politica de vecinătate a Republicii Moldova	105
4.2. Evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană	113
4.3. Alegeri parlamentare și prezidențiale. Opțiuni identitare și geopolitice ale electoratului din Republica Moldova	143
Capitolul 5. Geostrategia și geopolitica Republicii Moldova	192
5.1. Dependenta geostrategică și geopolitică a Republicii Moldova față de Federația Rusă	192
5.2. Impactul problemei transnistrene asupra geopoliticii Republicii Moldova	204
Concluzii	213
Bibliografie	217
Anexe	258

Cuvine cheie: Republica Moldova, Uniunea Europeană, Federația Rusă, Parteneriat estic, Sinergia Mării Negre, Acord de Asociere, opțiuni geopolitice, opțiuni identitare.

Prezenta teză de doctorat este rodul unor cercetări ce vizează studierea tranziției Republicii Moldova de după obținerea independenței față de Uniunea Sovietică. Prin intermediul acestui demers îmi propun să investighez dinamica principalelor evoluții din Republica Moldova în toți cei 28 de ani trecuți de la momentul obținerii Independenței Republicii Moldova față de Uniunea Sovietică. Încercând să fac acest lucru, voi ține cont de tranziția Republicii Moldova în domenii precum politica externă, viața politică internă, politici educaționale ș.a.

Lucrarea de față pornește de la o abordare care are la bază premisa că Republica Moldova este un stat divizat atât din punct de vedere etnic și cultural, cât și din punct de vedere politic. Divizarea politică a cetățenilor Republicii Moldova este una de ordin geopolitic și vizează scindarea membrilor societății moldovenești între opțiunea de integrare europeană și ideea de integrare eurasiatică a Republicii Moldova. O altă ipoteză este legată de faptul că actuala divizare între cetățenii Republicii Moldova are și o componentă etnică, iar aceasta a fost favorizată de politicile Imperiului Rus și a Uniunii Sovietice de colonizare a regiunii și de modificare artificială a structurii etnice în regiune. Divizarea etnică, politică și culturală a cetățenilor Republicii Moldova reprezintă un element de bază în această lucrare. Atenția sporită acordată acestei problematici este dată de faptul că analiza scindării societății moldovenești poate oferi anumite explicații referitoare la dificultatea cu care se desfășoară procesul de integrare europeană al Republicii Moldova sau alte procese politice importante pentru întreaga țară. De asemenea, trebuie remarcat faptul potrivit căruia analiza de față are rolul de a aduce un plus de cunoaștere în ceea ce privește dinamica tendințelor regionale. Aici ne referim la faptul că situația din Republica Moldova este asemănătoare în multe aspecte mersului lucrurilor în Ucraina și chiar și în Georgia - state care, la fel ca Republica Moldova, au aspirații de integrare europeană manifestate în ultimele două decenii. Aceste aspecte, dar și multe altele, au rolul de a conferi o importanță academică notabilă demersului de față și care oferă acestei lucrări șansa de a deveni o contribuție semnificativă în cadrul istoriografiei naționale pe marginea acestui subiect. Pentru cercetarea istorică din România, lucrarea de față are o notă de noutate și o anumită importanță dat fiind faptul că lucrarea reunește contribuții istoriografice și surse primare atât în limba română, cât și numeroase contribuții în limba rusă la care mulți dintre cercetătorii români nu au acces.

Pornind de la cele discutate în enunțul de mai sus, am considerat că este foarte important ca primul capitol al lucrării să fie dedicat analizei istoriografiei subiectului. În cadrul acestui prim capitol analiza se concentrează pe studierea celor mai reprezentative lucrări din cadrul istoriografiei românești, moldovenești, occidentale și rusești pe marginea subiectului acestei lucrări. În marea lor majoritate, indiferent de zona de proveniență, lucrările discută despre slăbiciunile statului moldovean și despre lipsa unei viziuni unitare referitor la opțiunile identitare și geopolitice ale țării¹. De asemenea, analiza istoriografiei conține multe lucrări care abordează situația din Republica Moldova în context regional și chiar global, dar și aici se discută despre caracterul slab al statului moldovean. La secțiunea de analiză istoriografică am analizat și o serie de lucrări care discută despre dilema identitară observată în cazul Republicii Moldova. Aici reiese o opinie unanimă care se poate situa prin formularea că în cazul Republicii Moldova nu se poate discuta despre o percepție identitară clară². O altă idee în acest sens este faptul că autorii concluzionează că în Republica Moldova putem discuta despre o identitate națională aflată în construcție. Multe dintre lucrările analizate în cadrul eseului istoriografic introductiv au în centrul abordării problemele politice de ordin intern și extern cu care se confruntă Republica Moldova. Aici se revine la scindarea clasei politice de la Chișinău între ideea integrării europene și ideea integrării eurasiatice a Republicii Moldova. De asemenea, unii autori discută despre dependența excesivă a Republicii Moldova față de vecinii săi, fie că discutăm despre Federația Rusă, România, Ucraina, Uniunea Europeană sau chiar de unii actori internaționali mai îndepărtați din punct de vedere geografic precum Statele Unite ale Americii sau chiar China³. În această ordine de idei, trebuie menționat faptul potrivit căruia mai mulți dintre autori analizează dependența energetică a Republicii Moldova față de resurse precum gazele naturale sau produsele petroliere care, de regulă, provin din Federația Rusă⁴. Toate lucrările insistă asupra faptului potrivit căruia securitatea energetică a Republicii Moldova este

---

¹ Pentru mai multe detalii vezi : Monica Heintz, *Stat Slab, cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova*, București, Curtea Veche Publishing, 2007; Vitalie Ciobanu, *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova*, Iași, Polirom, 2005; Sergiu Musteață, „Dilemele Republicii Moldova”, în *Archiva Moldaviae*, vol. IV, 2012, p. 103-124.

² În această ordine de idei, menționez doar câteva lucrări: John Weeks, „Mistaken identity: ‘Middle income’ Moldova and the consequences”, în *Global Social Policy* 11(1), 2011, p. 45–68; Julien Danero Iglesias, „An Ad Hoc Nation An Analysis of Moldovan Election Campaign Clip”, în *East European Politics and Societies and Cultures*, Volume 29, Number 4, November, 2015, p. 850 –870; Katja Lasch, *Român, basarabean sau moldovean? Frământări identitare și aserțiuni politico-sociale în Basarabia începutului de secol XX*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, 2013.

³ Alexandru Baltag, *Aria moldo-ucraineană. Jocuri geopolitice între Occident și Rusia*, Teză de Doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Istorie și Filosofie, Domeniul Relații Internaționale și Studii Europene, 2012.

⁴ Sergiu Moraru, *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul democratizării societății: aspecte politico-informaționale*, Teză de doctor în politologie, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, Chișinău, 2015; Vitalie Varzari, *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană*, Autoreferatul Tezei de doctor în politologie, Academia de Științe a Moldovei, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, Chișinău, 2012.

afectată de dependența excesivă față de nevoia de a importa atât gazul și petrolul, cât și curentul electric sau alte resurse energetice necesare pentru consumul intern din Republica Moldova.

O altă preocupare pentru mulți dintre cercetătorii ce analizează situația referitoare la Republica Moldova este legată de încercarea de a analiza scindarea societății moldovenești între ideea de integrare europeană și cea de integrare eurasiatică ce se manifestă activ în Republica Moldova. Autorii care analizează această problemă subliniază pericolul pe care îl comportă imposibilitatea găsirii unui consens în această privință de către autoritățile de la Chișinău. Tot în această privință, autorii analizează și pericolul pe care această stare de fapt o are la adresa securității la nivel regional, iar concluzia este că marea majoritate a autorilor consideră că situația instabilă din Republica Moldova este un factor serios de risc la adresa securității regionale.

Făcând o sumarizare a celor discutate în lucrările analizate în cadrul primului capitol al lucrării de față, nu putem trece cu privirea faptul că toate lucrările, într-o formă sau alta, discută despre numeroasele probleme cu care se confruntă Republica Moldova. Toate lucrările insistă pe ideea de stat slab în cazul Republicii Moldova. Lucrările analizate de către mine în cadrul capitolului referitor la istoriografie aduc diverse informații, cu un grad diferit de utilitate pentru acest demers, dar toate insistă asupra problemelor cu care se confruntă Republica Moldova.

Cel de-al doilea capitol al acestei lucrări este o analiză care vizează statutul Republicii Moldova de țară situată între două lumi. Mai exact, obiectul analizei în al doilea capitol îl constituie o abordare de tip istoric în care sunt tratate și analizate principalele momente din istoria spațiului pruto-nistean. Analiza în cauză pornește de la momentul anexării Basarabiei de către Imperiul Rus în 1812 și continuă până în prezent. Accentul, în cadrul acestui capitol, este pus pe prezentarea principalelor momente din istoria regiunii noastre de interes în secolul XX și, mai ales, în ceea ce privește istoria recentă a Republicii Moldova. Această abordare are rolul de a prezenta, într-o manieră rezumativă, principalele momente care au avut efectul, pe termen lung, de scindare a societății moldovenești între opțiunea de integrare europeană și ideea de integrare eurasiatică. Printre cele mai importante care au fost analizate în cadrul acestui capitol se numără: anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus și politicile de colonizare și rusificare, ultimii ani ai comunismului sovietic și accentuarea rupturii culturale și politice din sânul societății moldovenești, precum și principale evoluții politice din Republica Moldova de după 1991. Analiza din capitolul doi este desfășurată sub semnul scindării societății moldovenești și a modului în care acest aspect influențează procesul de luare a deciziilor de către elita politică de la Chișinău. Rezultatul acestui capitol este acela că am arătat că atât societatea moldovenească, precum și întreaga

clasă politică de la Chișinău sunt divizate între cele două curente de gândire geopolitică, iar acest fapt face că multiple procese politice din Republica Moldova să se desfășoare foarte greu și cu numeroase impedimente.

Următorul capitol al lucrării de față este, de fapt, o continuare a celor discutate în cadrul capitolului anterior. Spre deosebire de cel de-al doilea capitol al lucrării, unde dezbaterea s-a axat pe elemente politice, în cea de-a treia parte a lucrării de față analiza se referă la aspectele de ordin cultural. La fel că în cazul celui de-al doilea capitol, societatea moldovenească este divizată din punct de vedere cultural între Est și Vest⁵. Estul, așa cum se poate lesne deduce, este reprezentat de valorile culturale propuse de lumea rusă, iar Vestul este reprezentat, în primul rând, de cultura română la care se raliază o bună parte dintre cetățenii Republicii Moldova. Cu alte cuvinte, divizarea de ordin cultural se suprapune peste cea politică. Într-o altă expunere, privită de la Chișinău, această problemă poate fi tradusă astfel. Între cultura română și opțiunea de integrare europeană a Republicii Moldova se poate pune semnul egalității. Același lucru se poate face și în cazul binomului integrare eurasiatică și cultura rusă. Astfel se explică faptul că la nivel popular, unii dintre moldoveni se întreabă dacă sunt cu rușii sau cu europenii. Acest capitol are ca subiect scindarea societății moldovenești între cele două curente culturale menționate mai sus și a dependenței culturale a Republicii Moldova față de cultura română și față de cultura rusă. În aceeași ordine de idei, trebuie menționat faptul că în cadrul acestui capitol voi discuta în parte despre modul în care atât cultura română, cât și cea rusă influențează opțiunile identitare și geopolitice ale cetățenilor Republicii Moldova. În ceea ce privește proximitatea culturii române în Republica Moldova voi insista asupra legăturilor lingvistice și asupra importului de cultură română în Republica Moldova. Referitor la proximitatea culturii ruse în Republica Moldova voi insista mai mult deoarece aceste aspecte sunt vag cunoscute atât publicului larg, cât și comunității academice din România. Totodată însă, am făcut acest lucru pornind de la observația mea potrivit căreia cetățenii moldoveni sunt mai conectați la cultura rusă decât la cultura română în momentul de față. Cultura rusă își exercită influența asupra cetățenilor Republicii Moldova prin mai multe elemente. Printre aceste elemente se numără limba rusă (majoritatea cetățenilor Republicii Moldova cunosc această limbă la un nivel mediu spre ridicat, fapt ce facilitează accesul la diverse resurse de limbă rusă pentru moldoveni. De asemenea, trebuie amintit faptul că limba rusă este studiată în școlile din Republica Moldova. Nu în ultimul rând, ar trebui să menționăm faptul că minoritatea rusofonă este una consistentă în Republica

---

⁵ Dorin Cimpoșu, Sergiu Mustață, *Basarabia la un secol de la Marea Unire: o istorie politică a Republicii Moldova (1991 - 2018)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2018.

Moldova). Pornind de la cunoașterea la un nivel bun a limbii ruse în Republica Moldova, precum și de la prezența masivă a etnicilor nativi ruși și ucraineni sau a celor rusofoni, fapt ce elimină barierele culturale pentru marea masă a cetățenilor Republicii Moldova, posibilitățile că Federația Rusă să influențeze comportamentul moldovenilor cresc exponențial. Un alt element prin care Federația Rusă influențează din punct de vedere cultural societatea din Republica Moldova este televiziunea rusă care poate fi urmărită prin televiziunea prin cablu sau satelit din Republica Moldova. Nenumărate posturi rusești sunt urmărite de către cetățenii Republicii Moldova, fapt ce facilitează promovarea mesajelor din Federația Rusă către cetățenii Republicii Moldova. Un alt element prin intermediul căruia Federația Rusă influențează opțiunile identitare și geopolitice ale cetățenilor Republicii Moldova este reprezentat de numeroase site-uri de știri, rețele de socializare și varii site-uri informative în limba rusă. Prin această cale nenumărate materiale din Federația Rusă ajung la utilizatorii din Republica Moldova. Aici ar mai fi de adăugat presa scrisă și cărțile și alte materiale publicitare și publicistice în limba rusă ce pot fi accesate de către utilizatorii din Republica Moldova. Aceste din urmă resurse facilitează accesul informațiilor din Federația Rusă către utilizatorii moldoveni. Nu în ultimul rând, ar trebui să menționăm faptul că pirateria joacă un rol important în facilitarea accesului utilizatorilor moldoveni la diverse informații de limbă rusă. Aici, pe lângă resursele menționate mai sus, mai putem adăuga filme, jocuri video și multe alte materiale în limba rusă ce pot fi accesate de către utilizatorii de toate vârstele din Republica Moldova⁶. Toate acestea demonstrează foarte clar faptul potrivit căruia utilizatorii din Republica Moldova sunt foarte bine conectați la cultura rusă și, implicit, la propaganda din Federația Rusă. Așa cum se poate observa, în cadrul acestui capitol am arătat faptul că moldovenii sunt ușor influențați de cultura română și, mai ales, de cultura rusă, fapt ce face că securitatea națională a Moldovei să aibă mult de suferit.

Cel de-al patrulea capitol al lucrării se axează pe analiza principalelor direcții de politică externă a Republicii Moldova. Acest capitol, la fel ca precedentele trei capitole, este dominat de problema divizării societății moldovenești și a elitei politice de la Chișinău între ideea de integrare europeană și ideea de integrare eurasiatică a Republicii Moldova. Acest lucru poate fi observat pe parcursul întregii perioade în care Republica Moldova există în calitate de stat independent pe harta politică a lumii. Așa cum am arătat în cadrul acestui capitol, elitele politice de la Chișinău au oscilat între aceste două curente de gândire geopolitică. În această ordine de idei, putem aminti faptul că în primii ani ai existenței statului independent Republica Moldova am fost martorii unei încercări de apropiere între Chișinău și

---

⁶ Sorin Bocancea, Radu Carp, *Calea Europeană a Republicii Moldova*, Iași, Adenium, 2016.

București. După 1994 însă, pe fundalul resurecției treptate a (neo) comunismului în Republica Moldova, asistăm la o treptată orientare (prioritară) spre Federația Rusă a politicii externe a Republicii Moldova⁷. După 2001, avem de a face cu o politică externă (cu precădere) pro rusă, dar care își îndreaptă, treptat, atenția asupra relațiilor dintre Chișinău și Bruxelles. În această etapă are loc semnarea Planului de Acțiuni dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană (februarie 2005), fapt ce ducea la un nou nivel relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană. După înlăturarea regimului comunist din Republica Moldova în anul 2009, asistăm la o înclinare evidentă a balanței în favoarea consolidării relațiilor dintre Chișinău și Bruxelles. În momentul de față Republica Moldova se află în această etapă de consolidare a relațiilor cu Uniunea Europeană, însă nu se știe cât va mai dura această etapă și dacă, în următorul deceniu, balanța va rămâne la fel. Așa cum se poate observa din cele de mai sus, politica externă a Republicii Moldova a fost influențată de o permanentă oscilare între Vest și Est sau, mai bine spus, între Est și Vest⁸. O secțiune aceluia de-al patrulea capitol al lucrării de față este un soi de studiu de caz aplicat care însumează tot ceea ce a fost dezbătut în capitolele anterioare. Alegerile parlamentare și prezidențiale (adică acele alegeri cu caracter național) întrunesc clivajul între Est și Vest (sau, cum mulți obișnuiesc să spună, factorul geopolitic), conflictul dintre cultura română și cea rusă (factorul cultural sau identitar) și multe altele. Analizând toate scrutinele parlamentare și prezidențiale din Republica Moldova de după 1991 am depistat faptul potrivit căruia factorul geopolitic este omniprezent. Aici ne referim la faptul potrivit căruia confruntarea dintre Occident și Rusia a fost prezentă de fiecare dată când moldovenii au fost chemați în fața urnelor de vot. De asemenea, pe baza principiului potrivit căruia cultura română este complementară integrării europene, iar cultura rusă se suprapune integrării eurasiatice, se poate concluziona faptul potrivit căruia factorul cultural (identitar) este, de asemenea, omniprezent în cazul fiecărui scrutin din Republica Moldova. Analiza alegerilor din Republica Moldova propuse spre analiză, arată faptul potrivit căruia votul acordat de cetățenii moldoveni este unul atât etnic, cât și cultural (adică identitar, adică influențat de propaganda rusă sau de persuasiunea culturii române). Altfel spus, votul moldovenilor este unul etnic și geopolitic. Pornind de la această observație, trebuie amintit faptul potrivit căruia etnicii ruși și ucrainenii din Republica Moldova votează politicienii și partidele pro ruse, iar mulți dintre moldovenii care se identifică cu cultura română acordă votul de încredere liderilor politici și partidelor unioniste sau celor pro integrare europeană. În ceea ce privește

---

⁷ Marian Enache, Dorin Cimpoieșu, *Misiune diplomatică în Republica Moldova (1993-1997)*, Iași, Polirom, 2000.

⁸ Sorin Bocancea, Radu Carp, *Calea Europeană a Republicii Moldova*, Iași, A denium, 2016; Alexandru Baltag, *Aria moldo-ucraineană. Jocuri geopolitice între Occident și Rusia*, Teză de Doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Istorie și Filosofie, Domeniul Relații Internaționale și Studii Europene, 2012.

votul etnic în cazul cetățenilor Republicii Moldova, trebuie reamintit faptul că în regiunile în care elementul rusesc (rusofon) și ucrainean este mai mare, procentajul votanților pentru partidele și liderii politici pro ruși este mai mare. Acest lucru este observabil în regiunile de sud și de nord ale Republicii Moldova (regiuni unde elementul moldovean se află în proporție mai mică decât 50%. În contrast însă, în regiunile din centrul Republicii Moldova, regiuni unde elementul moldovean este peste 85%-90%, procentajul votanților pentru partidele și liderii politici pro europeni este de peste 50%. Modelul din enunțul de mai sus reprezintă votul acordat pe baza criteriului etnic. Cel de-al doilea criteriu, cel geopolitic, este întâlnit în rândul celor ce se consideră moldoveni și sunt înclinați (deci o și fac, de regulă) să voteze formațiuni și lideri politici pro ruși. Aici observăm faptul că o bună parte dintre etnicii moldoveni votează partide și lideri pro ruși, fapt ce înseamnă că opinia acestora (asta fără a pomeni politica de a cumpăra voturi practică de cele mai multe formațiuni politice din Republica Moldova) este influențată de resursele de limbă rusă. Cu alte cuvinte, opțiunile electoratului moldovean sunt diverse și sunt dictate atât de apartenența etnică, precum și de adeziunea cetățenilor Republicii Moldova la preceptele culturale românești și rusești. Totodată însă, cele discutate în cadrul acestui capitol ne arată faptul potrivit căruia identitatea națională moldovenească are un caracter nefinisat și încă nu este prea bine conturată. Pe de altă parte, această stare de fapt identificată în cadrul scrutinelor din Republica Moldova arată faptul că scindarea identitară și geopolitică din Republica Moldova va rămâne la fel încă multă vreme. Singura soluție pentru atenuarea situației ar fi îmbunătățirea stării economiei naționale a Republicii Moldova.

În cadrul ultimului capitol am discutat despre importanța geostrategică a Republicii Moldova. În această ordine de idei, se cuvine a menționa faptul că Republica Moldova este importantă din punct de vedere geoenergetic pentru Gazprom datorită poziționării Republicii Moldova pe traseele conductelor de gaze ale Gazprom-ului, precum și faptul că reprezintă una dintre numeroasele piețe de desfacere pentru gigantul energetic rus. De asemenea, așa cum ne putem da seama din situația curentă în care se află Republica Moldova, Chișinăul se confruntă cu o dependență excesivă față de nevoia de a importa necesarul de consum intern de resurse energetice care, de regulă, sunt importate din Federația Rusă. Această stare de fapt, așa cum am detaliat în textul lucrării, face ca Republica Moldova să depindă de unica sursă de produse energetice vitale pentru Republica Moldova. Acest lucru înseamnă că Moldova

este dependentă de politicile referitoare la prețuri practicate de către Gazprom⁹. O astfel de stare de fapt face ca Republica Moldova să fie dependentă de posibilele sistări ale livrării de gaze naturale (așa cum a fost în iernile din 2006 și 2009). Cu alte cuvinte, situațiile descrise în cadrul ultimului capitol al lucrării de față atestă prezența unor amenințări la adresa securității energetice a Republicii Moldova.

În calitate de concluzii pentru lucrarea de față trebuie făcute câteva observații. În primul rând, Republica Moldova este o țară divizată din punct de vedere etnic și geopolitic (situație ce se observă și în Ucraina), fapt care îngreunează parcursul european al țării. Această stare de fapt face ca Republica Moldova să rămână dependentă în toate privințele față de vecinii săi.

De asemenea, în partea de final a lucrării de față am atașat o serie de anexe care reflectă cele discutate în cadrul întregii lucrări. Anexele reprezintă diverse statistici referitoare la limba maternă în regiunile din Republica Moldova, structura etnică a Republicii Moldova. Pe lângă statisticile oficiale, am prezentat mai multe materiale referitoare la opțiunile politice ale cetățenilor Republicii Moldova: atitudinea față de unirea cu România, atitudinea față de aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană sau la Uniunea Economică Eurasiatică și altele. Cu alte cuvinte, lucrarea de față arată că Republica Moldova este un stat (încă) slab și că tranziția de la comunism spre democrație și economia de piață nu este nici pe departe încheiată.

---

⁹ Svetlana Cebotari, *Interesele geostrategice ale Federației Ruse în contextul formării noii arhitecturi geopolitice (1991-2016)*, Teză de doctor habilitat în științe politice, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale, Chișinău, 2017.

Bibliografie orientativă

Lucrări generale

- **BRZEZISNKI ZBIGNIEW**, *Marea tablă de Șah.: supremația americană și imperati­vele sale geostrategice*, București, Univers Enciclopedic, 2000.
- **IDEM**, *The Grand Chessboard. America's primacy and its imperatives*, New York, Basic Books, 1998.
- **CALVOCORESSI PETER**, *Politica Mondială după 1945*, București, Alfa, 2000.
- **CEBOTARI SVETLANA**, *Interesele geostrategice ale Federației Ruse în contextul formării noii arhitecturi geopolitice (1991-2016)*, Teză de doctor habilitat în științe politice, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale, Chișinău, 2017.
- **CHAUDET DIDIER; PARMENTIER FLORENT; PÉLOPIDAS BENOIT**, *Imperiul în oglindă. Strategii de mare putere în Statele Unite și în Rusia*, Chișinău, Cartier, 2008.
- **CIACHIR NICOLAE**, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, București, Oscar Print, 1998;
- **CIOROIANU ADRIAN**, *Geopolitica Matrioșkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*, București, Curtea Veche Publishing, 2009.
- **CLAVAL PAUL**, *Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul XX*, București, Corint, 2001.
- **COLESNIC BRÂNDUȘA**, *„Revoluțiile colorate”. Între mit și realitate*, Epigraf, Chișinău, 2016.
- **CRAMPTON R.J.**, *Eastern Europe in the twentieth Century and after*, second edition, London, New York, Routledge, 1997.
- **DE CARVALHO OLAVO; DUGHIN ALEXANDR**, *Statele Unite și Noua Ordine Mondială*, introd. De Giuliano Morais și Ricardo Almeida, București, Humanitas, 2016.
- **DUGHIN ALEKSANDR**, *Bazele Geopoliticii*, Vol. I, *Viitorul geopolitic al Rusiei*, București, Eurasiatica, 2011.

- **SEREBRIAN OLEG**, *Va exploda Estul? Geopolitica spațiului pontic*, Chișinău, Ed. Cartier, 2006;

Lucrări speciale

- **BALTAG ALEXANDRU**, *Aria moldo-ucraineană. Jocuri geopolitice între Occident și Rusia*, Teză de Doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Istorie și Filosofie, Domeniul Relații Internaționale și Studii Europene, 2012.
- **BOCANCEA SORIN; CARP, RADU**, *Calea Europeană a Republicii Moldova*, Iași, Adenium, 2016.
- **CAȘU IGOR**, *Moldova Sovietică (1944-1989)*, Chișinău, Cartdidact, 2000.
- **CHIFU, IULIAN**, *Basarabia sub ocupație sovietică și tentative contemporane de revenire sub tutela Moscovei*, București, Politeia-SNSPA, 2004.
- **IDEM**, *Război diplomatic în Basarabia*, București, Paideia, 1997.
- **IDEM**, *Republica Moldova: alunecarea antidemocratică a guvernării gălăgioase: raport de țară* 2003, București, Politeia-SNSPA, 2004.
- **CIOBANU VITALIE**, *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova*, Iași, Polirom, 2005.
- **CIMPOEȘU DORIN; MUSTAȚĂ SERGIU**, *Basarabia la un secol de la Marea Unire: o istorie politică a Republicii Moldova (1991-2018)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2018.
- **COJOCARU GHEORGHE**, *Colapsul URSS și dilema relațiilor româno-„române”*, București, Omega, 2001.
- **DIMA NICHOLAS**, *Basarabia și Bucovina în jocul geopolitic al Rusiei*, Cluj-Napoca, Sincron, 1998.
- **ENACHE MARIAN; CIMPOIEȘU DORIN**, *Misiune diplomatică în Republica Moldova (1993-1997)*, Iași, Polirom, 2000.
- **HEINTZ MONICA**, *Stat Slab, cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova*, Curtea Veche Publishing, București, 2007.

- **KING CHARLES**, *Moldovenii: România, Rusia și politica culturală*, Chișinău, Arc, 2005.
- **LASCH KATJA**, *Român, basarabean sau moldovean? Frământări identitare și aserțiuni politico-sociale în Basarabia începutului de secol XX*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, 2013.
- **MICU GABRIEL**, *Basarabia, România și geopolitica Marilor Puteri(1914-1947)*, Chișinău, Editura Pontos, 2010.
- **MORARU ANTON**, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812-1993*, Chișinău, Editura AIVA, 1995.
- **MORARU SERGIU**, *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul democratizării societății: aspecte politico-informaționale*, Teză de doctor în politologie, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, Chișinău, 2015.
- **MUSTEAȚĂ SERGIU**, *Educația istorică- între discursul politic și identitar în Republica Moldova*, Chișinău, Pontos, 2010
- **NAZARIA SERGIU; STEPANIUC, VICTOR**, *Problema Basarabeană și interpretările ei în istoriografie, de la origine la Tratatul de la Paris 1917-1947*, Chișinău, 2010.
- **NEGURĂ PETRU; SPRÎNCEANĂ VITALIE; ERNU VASILE** (coord.), *Republica Moldova la 25 de ani: O încercare de bilanț*, Chișinău, Cartier, 2016.
- **PANȚA RODICA**, *Diplomația publică a Republicii Moldova în contextul integrării europene*, Teză de doctor în științe politice, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2015.
- **PĂDUREAC LIDIA**, *Relațiile Româno-Sovietice(1917-1934)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2003.
- **PETRENCU ANATOL**, *Istoria Contemporană :Studii, materiale, atitudini*, Chișinău, Cartdidact, 2011.
- **STATI VASILE**, *Istoria Moldovei*, Chișinău, Editura Vivar-Editor, 2002.
- **ȚURCANU ION**, *Besarabiana. Teritoriul dintre Prut și Nistru în câteva ipostaze istorice și reflecții istoriografice*, Chișinău, Cartdidact, 2012.
- **IDEM**, *Unirea Basarabiei cu România: preludii, premise, realizări*, Chișinău, Firma editorial-poligrafică, Tipografia Centrală, 1998.
- The Institute for Public Policy, *National Identity and defense of the Republic of Moldova*,

Chişinău, Arc, 2002.

- **VAN MEURS WILHELMUS PETRUS**, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, Arc, 1996.
- **VARZARI VITALIE**, *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană*, Autoreferatul Tezei de doctor în politologie, Academia de Științe a Moldovei, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, Chișinău, 2012 .

Studii și articole

- **CANTIR CRISTIAN; KENNEDY RYAN**, „Balancing on the shoulders of Giants: Moldova’s foreign policy toward Russia and the European Union”, în *Foreign Policy Analysis* (2015) 11, 397–416.
- **CAȘU IGOR**, „Mișcarea de eliberare națională în RSSM, 1989-1991: unele contribuții” , *Tyragetia* (Serie nouă), 2/2013, p. 291-303.
- **CEBOTARI SVETLANA**, „Relațiile dintre Federația Rusă și statele Europei de Sud-est: Interese Geostrategice”, în *Studia Universitatis Moldaviae*, 2014, Nr.8(78), p.15-23.
- **CIOBANU VITALIE**, „Moldova, din nou pe muchie”, în *Contrafort. Revistă de cultură și dialog intercultural*, Anul XXIII, nr. 9-10 (253-254), septembrie-octombrie 2016, p.3.
- **DABIJA NICOLAE**, „Mercenarul”, în *Literatura și Arta. Săptămânal al scriitorilor din Republica Moldova*, nr. 41 (3710), joi, 13 octombrie 2016, p.1.
- **DEMBINSKA MAGDALENA; IGLESIAS JULIEN DANERO**, „The Making of an Empty Moldovan Category within a Multiethnic Transnistrian Nation”, în *East European Politics and Societies and Cultures*, Volume 27, Number 3, August 2013, p. 413-428.
- **EREMIA NATALIA; CEBOTARI SVETLANA**, „Impactul politicii energetice a Federației Ruse asupra securității Republicii Moldova”, în *Studia Universitatis Moldaviae*, 2015, Nr.8(88), p. 13-17.
- **GÄNZLE STEFAN**, *The EU’s Policy toward Russia: Extending Governance Beyond Borders?*, p.53-70.

Surse electronice

Documente publicate online

- „Acord de Parteneriat și colaborare între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora și Republica Moldova, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:21998A0624\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:21998A0624(01)&from=EN), accesat în data de 10 iulie 2017.
- Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>, accesat în data de 11 iulie 2017.
- Agenda de Asociere, <http://www.mfa.gov.md/agenda-de-asociere/>-, accesat în data de 1 martie 2019.
- Anuarul Statistic al republicii Moldova (2018), http://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2018/Anuar_statistic_2018.pdf, accesat în data de 1 aprilie 2019.
- Balanța energetică a Republicii Moldova, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/balanta_energetica/BE_2018_rom.pdf, accesat în data de 20 septembrie 2018.

- „Balanța energetică a Republicii Moldova”,
<http://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2197>, accesat în data de 15 noiembrie 2018.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2010*, Chișinău, 2010,
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2010/anuar_2010_rom.zip, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2011*, Chișinău, 2011,
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2011/anuar_2011_rom.zip, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Anuarul Statistic al republicii Moldova*,
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2014/anuarul_2014_rom.zip, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2018*,
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2018/Anuar_statistic_2018.pdf, accesat în data de 20 aprilie 2018.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar statistic 2010*, Chișinău, 2010,
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/Moldova_in_cifre_2010_ro_ru.pdf.73, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar statistic, 2011*, Chișinău, 2011,
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2011/Moldova_in_cifre_2011_rom_rus.pdf, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar statistic 2010*, Chișinău, 2010,
http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/Moldova_in_cifre_2010_ro_ru.pdf, accesat în data de 2 aprilie 2019.

- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar Statistic 2012*, Chișinău, 2012, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2012/Moldova_in_cifre_2012_rom_rus.pdf, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar Statistic 2013*, Chișinău, 2013, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2013/Moldova_in_cifre_2013_rom_rus.pdf, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar statistic 2014*, Chișinău, 2014, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2014/Moldova_cifre_2014_rom_rus.pdf, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar Statistic 2015*, Chișinău, 2015, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2015/Moldova_cifre_2015_rom_rus.pdf, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar statistic 2016*, Chișinău, 2016, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2016/Moldova_cifre_rom_rus_2016.pdf, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar statistic 2017*, Chișinău, 2017, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2017/Moldova_in_cifre_2017.pdf, accesat în data de 2 aprilie 2019.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *Moldova în cifre. Breviar statistic 2018*, Chișinău, 2018, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2018/Breviar_ro_2018.pdf, accesat în data de 20 aprilie 2018.
- Buletin Statistic (trimestrul 4/2018), http://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Buletin_trimestrial/Buletin_tri_m_IV_2018.pdf, accesat în data de 1 martie 2019.

- Concepția politicii externe a Republicii Moldova, <http://lex.justice.md/md/306955/>, accesat în data de 1 aprilie 2019.
- Programelectorat al Maiei Sandu, <http://www.e-democracy.md/files/elections/presidential2016/electoral-program-maia-sandu-2016-ro.pdf>, accesat în data de 3 mai 2018.
- Programelectorat P.C.R.M. alegeri 28 noiembrie 2010, <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2010/electoral-program-pcrm-2010-ro.pdf>, accesat în data de 29 mai 2019.
- Program electoral al Partidului Popular Creștin Democrat, <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/opponents/ppcd/program/>, accesat în data de 28 mai 2019.
- Programul electoral al Blocului electoral ACUM DA PAS, <http://alegeri.md/images/3/32/Program-electoral-acum-2019.pdf>, accesat în data de 29 mai 2019.
- Programul electoral al Partidului Comuniștilor din Republica Moldova, Doar PCRM! Doar Voronin!, <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pcrm-2014-ro.pdf>, accesat în data de 29 mai 2019.
- Programul Partidului Liberal pentru alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010, <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2010/electoral-program-pl-2010-ro.pdf>, accesat în data de 29 mai 2019.
- Programul Partidului Comuniștilor din Republica Moldova, Moldova-Europeană o construim împreună, <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pcrm-2009-ro.pdf>, accesat în data de 29 mai 2019.

- Programul Partidului Comuniștilor din Moldova. Moldova Europeană - O construim împreună!, <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pcrm-2009-ro.pdf>, accesat în data de 29 mai 2019.
- Programul Politic al Partidului Liberal, <http://www.e-democracy.md/files/parties/pl-program-2014-ro.pdf>, accesat în data de 29 aprilie 2018.
- „Recensământul populației 2014”, <http://recensamant.statistica.md/>, accesat în data de 15 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – Municipiul Bălți, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/2>, accesat în data de 11 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – Municipiul Chișinău, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/9>, accesat în data de 11 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – Comrat, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/979>, accesat în data de 11 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – Municipiul Comrat, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/979>, accesat în data de 12 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – Orașul Ceadâr-Lunga, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/980>, accesat în data de 12 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – Raionul Briceni, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/4>, accesat în data de 11 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – Raionul Fălești, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/16>, accesat în data de 12 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – Raionul Ocnița, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/23>, accesat în data de 12 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – Raionul Taraclia, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/32>, accesat în data de 12 mai 2019.
- Recensământul populației 2014 – UTA Găgăuzia, <http://recensamant.statistica.md/ro/profile/35>, accesat în data de 11 mai 2019.
- Spot electoral al Maiei Sandu (nr.5) | Alegeri 2016, https://www.youtube.com/watch?v=RO2dD5UnVuI&index=1&list=PLxat_ntzOqQa9bY

2HUGXHhEWp8JAlbaYz, accesat în data de 30 mai 2019.

- Spot electoral al lui Mihai Ghimpu (nr.7) | Alegeri 2016, https://www.youtube.com/watch?list=PLxat_ntzOqQZGoGG5LrLuhbEcGhoV4gLP&v=42pLdrg0Qmk, accesat în data de 28 mai 2019.
- Spot electoral al PPŞ (1) | Alegeri parlamentare 2019, https://www.youtube.com/watch?v=U5oh-2rexMo&list=PLxat_ntzOqQYP-K6uAEeZglXHezzBYbWZ&index=11, accesat în data de 25 mai 2019.
- Spot electoral al PPŞ (2) | Alegeri parlamentare 2019, https://www.youtube.com/watch?v=955eX5_EP90&list=PLxat_ntzOqQYP-K6uAEeZglXHezzBYbWZ&index=9, accesat în data de 25 mai 2019.
- Spot electoral al PPŞ (3) | Alegeri parlamentare 2019, https://www.youtube.com/watch?v=N8lQy_QPemk&list=PLxat_ntzOqQYP-K6uAEeZglXHezzBYbWZ&index=7, accesat în data de 25 mai 2019.
- Spot electoral al PPŞ (4) | Alegeri parlamentare 2019, https://www.youtube.com/watch?v=G8qDhX5aet0&list=PLxat_ntzOqQYP-K6uAEeZglXHezzBYbWZ&index=5, accesat în data de 25 mai 2019.
- Spot electoral al PPŞ (5) | Alegeri parlamentare 2019, https://www.youtube.com/watch?v=QI85sMeyZK4&list=PLxat_ntzOqQYP-K6uAEeZglXHezzBYbWZ&index=3, accesat în data de 25 mai 2019.

Discursuri

- Leonida Lari la PRIMA Mare Adunare Națională, 27 august 1989 (...și poezia „Căderea imperiului”), <http://flacaratv.md/ca-astazi-am-spus-adio-omului-leonida-lari-dar-poeta-e-vie-mereu-prima-mare-adunare-nationala-27-august-1989.html>, accesat în data de 4 aprilie 2019.
- Leonida Lari, discurs în cadrul Marii Adunări Naționale din 27 august 1991, <https://www.youtube.com/watch?v=qwBsnzObCHs>, accesat în data de 7 ianuarie 2017.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 00.00-02.00) accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 02.00-09.30) accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Discurs rostit de Ion Hadîrcă, președintele Marii Adunări Naționale, președinte al Frontului Popular din Moldova <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 11.30-22.55) accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Discurs rostit de Mircea (Ion) Snegur, președintele republicii Sovietice Socialiste Moldova,, Deputat al Poporului ai Uniunii Sovietice, <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 23.45-35.15) accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Discurs rostit de Grigore Vieru, Deputat al Poporului, poet, <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 35.55-47.16) accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Discurs rostit de Ion Ungureanu, apelul Marii Adunări Naționale către sesiunea Sovietului Suprem al R.S.S.M., <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 1.19.1.29.55), accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Discurs rostit de Ion Constantin Ciobanu, <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 1.31.30 - 1.33.00) accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Imnul „Limba Noastră” cântat de

participanți pe Piața Victoriei (azi Piața Marii Adunări Naționale),

<https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 1.33.00 - 1.37.50), accesat în data de 3 aprilie 2019.

- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Discurs rostit Leonida Lari, poetesă, la acea vreme Deputat al Poporului al Uniunii Sovietice, <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 1.49.50-2.00.20), accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Discurs rostit reprezentant al R.S.S. Lituaniei, <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 2.43.20- 2.45.57), accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Discurs rostit reprezentant Mișcării Naționale de Independență a Letoniei Eglons Bruns, <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 2.46.00-2.52.26), accesat în data de 3 aprilie 2019.
- Marea Adunare Națională din 27 august 1989, Haiducii Moldovei cu piesa „bate-i, Doamne, pe ciocoi”, <https://www.youtube.com/watch?v=BS5T-DQpOXs&t=482s>, (min 3.06.20-3.07.10), accesat în data de 3 aprilie 2019.